

co do všelikých přestupků závislým na tom, lze-li mu vinu přičísti čili nic (§ 86 korut., § 53 hornorak. stav. ř.).

III. Práva.

Pán stavby musí být pozván jak k místní komisi k žádosti jeho nařízené o vyznačení čáry stavební a niveau, jakož i k místní komisi nařízené k žádosti o povolení ku stavbě (§ 9 moravsk., § 9 slezsk., § 24 dolnorak., § 5 istr., § 9 korutan., § 9 krajin., § 5 hornorak. stav. ř.). Jemu doručiti jest rozhodnutí o výsledku stavební komise (§ 26 dolnorak. staveb. ř.). Toliko pán stavby, a nikoli soused jeho, oprávněn jest podati stížnost proti odepření konsensu ku stavbě (rozh. ze dne 23. listopadu 1892 č. 3534, sb. Budwinski, č. 6891).

Volnému uvážení pána stavby jest dle některých řádů stavebních ponecháno:

1. vyklenouti přízemní místnosti (§ 29 česk., § 24 slezsk., § 44 korutan. stav. ř.);

2. svobodná volba konstrukce střechy, pokud vyhovuje tato požadavkům bezpečnosti před požárem a požadavkům pevnosti (§ 35 česk., § 32 moravsk., § 53 dolnorak., § 46 korutan. stav. ř.);

3. volba konstrukce a stavebního materiálu při izolovaných stavbách průmyslových se zárukou dostatečné pevnosti a solidnosti stavby bez ohledu na trvalost (§ 113 pražsk., § 79 dolnorak., § 40 hornorak., § 68 korutan. stav. ř.).

Panství.

I. Pojem.

Panství (dominium, domanium) znamená v nejširším slova smyslu pozemkové vlastnictví s právy vrchnostenskými. Činívá se rozdíl mezi panstvími soukromými a státními. Státními panstvími rozumí se nyní jednak veškeré nemovitě státní jmění výnosové nebo výnosu schopné, jednak souhrn státního jmění, určeného k výrobě prvotní. V přesném smyslu jest státním panstvím též takové vlastnictví pozemkové, jehož výtěžek může býti státem neobmezeně vynaložen na jeho potřeby. Jest tedy činiti rozdíl mezi státními statky a statky zeměpanskými, které náležejí jako neobmezené soukromé vlastnictví zeměpánu a jsou v jeho vlastní správě, jakož i statky korunními, jež jsou zeměpánu ku volné správě přenechány, jichž vlastníkem však zůstává stát.

II. Dějinný rozhled.

Nejznačnější a nejvýnosnější část římského státního vlastnictví tvořil ager publicus; a to již od dob římských králů. Tak byla již v Římě v čas finanční tísně, na př. za války macedonské k uspokojení věřitelů scizována státní panství. V dějinách staré říše francké mluví se již o královském statku komorním (terrae dominicae, villae regiae, curtes fisci regii) a komořím (camerarius), jakožto nejvyšším dvorským úředníku spravujícím důchody královské. Výnosu tohoto komorního statku bylo užíváno předem ku vydržování královské rodiny a dvoru královského, jakož i k uhrazení nákladu říšské správy. Karel Veliký rozmnožil statek korunní přivtělením statků v dobytých provinciích jakož i zrušením dědičné moci vojvod. Tak byla již zde veliká část statku komorního vlastnictvím rodinným a prostředkem ku dosažení a zachování nadvlády; rozmnožování dělo se hlavně mocí královskou. Avšak zároveň s výsostí zemskou vytvořil se i komorní statek zeměpanský. Prvním základem pro vznik výsosti zeměpanské byl

ovšem vlastní rozsáhlý pozemkový majek knížecí rodiny. Rozmnožení tohoto rodinného statku dělo se jednak statky říšskými, které byly spojeny s říšskými úřady a tak, když úřady ty stávaly se dědičnými, přecházely v alodní nebo lenní vlastnictví knížat, jednak i císařským propůjčením. Statek komorní platil pak tedy za přívlastek výsosti zeměpanské. Z toho vyplýval i zájem stavů zemských na zachování statku komorního a snaha, pojistiti zájem ten zákazem samovolného zcizení. Správa knížecích komorních statků byla ve většině zemí podřízena zvláštnímu úřadu, t. zv. komoře důchodní či dvorské, sboru to sice zeměpanskému, který však nemohl zcela se vymknouti kontrole stavů zemských. Historický vývoj poukazuje tedy nutně k tomu, že panství, o jejichž právní povaze povstala řada sporů, jeví se býti statky státními a že tudíž mají přispívati k potřebám státním, resp. že k témuž účelu jest užiti jejich výnosu. V souhlasu s tím stanoví též § 287 o. o. z., že vše, co je určeno ke krytí státních potřeb, jako regaly, statky komorní, hory a doly solné atd., pokládá se za jmění státní.

III. Panství jako činitel národohospodářský.

Otázka, zdali jest panství udržeti či sciziti, jest velmi sporná. Odpůrci namítají

1. že není přípustno, aby stát, kterému přísluší též vedení soukromých hospodářství a povinnost, pečovati o ně, vystupoval spolu jako interestent a konsument na poli národohospodářském;

2. že národní hospodářství vyžaduje rozdělení pozemků a půdy co možná podle množství sil ku vzdělávání půdy schopných a pohotově jsoucích, poněvadž jen tak lze očekávati nejlepší hospodaření;

3. že hospodaření na panstvích je vůbec ve svých výsledcích stále pozadu proti hospodaření, vlastníkem samým provozovanému, poněvadž ono zhusta jeví nedostatek samostatného hospodářského vedení a vedle toho často musí zápasiti s různými potížemi při opatrování kapitálů a prostředků provozovacích k účinnému hospodaření nutných a nezbytných.

Leč proti těmto důvodům právem poukazuje se k tomu, že stát, jako největší majitel pozemků, lépe než všichni ostatní soukromí majitelé národohospodářské a sociálně-politické opravy zaváděti a různé pokusy v tom ohledu předsevzítí může; on má nejvíce prostředků, aby racionelní a velkému celku odpovídající správou podal důkaz, že nepohlíží na panství jen jako na zdroj příjmů, nýbrž, že domény jsou mu důležitým prostředkem nezištné politiky národohospodářské. Výtka, že domény ničí neb aspoň citelně poškozují činnost a výdělek mnoha jiných, není důvodnou, neboť nesmí se přehlédnouti, že i státní panství zaměstnávají značný počet osob, které nejsou hůře placeny a zajisté mají postavení daleko jistější, než-li ve službě soukromé. Zastává-li se však parcelace a rozdělení panství mezi menší držitele, pak muselo by se nejprve začíti u soukromých latifundií (velkostatků), nehledě k tomu, že národohospodářské zásady vesměs mluví rozhodně proti takovému drobení půdy a pozemků.

VI. Panství v ohledu finančním.

Mnohé pochybnosti vznikly o tom, činí-li stát dobře, že statky, jichž jediná nebo hlavní cena spočívá ve výtěžku, z nich plynoucím, kupuje a v držení svém ponechává, při čemž poukazuje se k tomu, že národní hospodářství nemůže býti podporováno státním majetkem, jehož výtěžek vždy přece jen bude menší než výtěžek soukromého vlastníka, a dále, že

rozdělení panství na přiměřené kusy soukromého vlastnictví výtěžkem lehko až dvojnásobně ba čtyřnásobně stoupajícím a tím i rovnou měrou rozmnoženými národními příjmy muselo by nutně zvýšiti i příjem státu, ovšem hlavně daněmi rovnoměrně stoupajícími, nehledě ani k sumám, získaným prodejem panství. Proti tomuto náhledu pozdvihlo se mnoho hlasů, které předně vyslovily zásadu, že blahobyť státu nesmí se posuzovati toliko podle míry držebností v jeho lůně se nalézajících a dle peněžní hodnoty vyceňovaných a podle množství každoroční výroby. Někteří nazývají učení, které souhrn soukromého jmění jediné a bezpodmínečně ve finančním smyslu za jmění státní prohlašuje, dokonce velmi nebezpečným, poněvadž kdyby důsledně bylo provedeno, rušilo by pojem soukromého vlastnictví. Čím vyšší daně, tím menší soukromé vlastnictví. Ještě důležitější jest však jiná přednost panství státních: zvýšení a zachování státního úvěru. V mimořádných případech jsou panství jistou podzástavou pro případné naléhavé, okamžité zápůjčky. Leč i v tomto směru se mínění rozcházejí. Tvrdí se totiž, že zachování domén se odporučuje jen malým nevyvinutým státům, neb oněm státům, v nichž domény tvoří hlavní zdroj státních příjmů, kdežto ve státech větších mají prý domény v ohledu finančním význam nepatrný. Pro otázku, zdali jest panství podržeti či prodati, jest rozhodným klesání nebo stoupání ceny pozemků a půdy (renta pozemková), jakož i klesání nebo stoupání ceny peněz.

Rakousko počalo již záhy, systematicky pak od polovice minulého století s prodejem panství. V roce 1855, přenecháno bylo Národní Bance ku koupi a zaplacení státního dluhu 155.000 zl. 150 čtv. mil domén ku rozprodeji; od r. 1800—1870 bylo prodáno 883.472 ha státních statků za 54,796.911 zl., ze statků »náboženskému fondu« náležejících od r. 1800 až 1877 300.371 ha za 28,244.504 zl. a od r. 1868—1880 za 15,000.000 zl. V Čechách byla r. 1776 panství z důvodů populačně-politických rozdělena, proměněna v selské statky a dána v dědičný pacht.

Panství státní v Rakousku dělí se ve »vlastní majetek státní«, který zaujímá 1,021.311 ha, a majetek »náboženského fondu« o 325.299 ha, 24·10/0 veškerého vlastnictví pozemkového, které jest ve správě státní. 62·020/0 tohoto záleží v lesích, 30·090/0 jest půda neplodná, 2·660/0 je vodstvo, takže jen 5·230/0 zbývá pro užitečnou půdu. 7788 ha polí, luk a zahrad a 45.572 ha hor a pastvin tvoří plochu vlastního fiskálního majetku. Od r. 1872, kdy panství z oboru finančního ministerstva přešly ve správu ministerstva orby, ubylo státních panství o 23.689 ha, panství náboženského fondu o 63.792 ha. Od r. 1860—1870 byly značné části tohoto majetku obráceny ku zrušení a upravení služebností lesních. Podle stát. zák. zák. ze dne 26. prosince 1867 jsou prodej, přeměna a obtížení nemovitého státního jmění přípustny jen se svolením říšské rady.

V. Pronájem panství.

Ke sklonku 17. století byly v Rakousku téměř veškera panství dána v dočasný pacht. Mínění předních spisovatelů národohospodářských shodují se v tom, že systému pachtu ve většině případů sluší dáti přednost před systémem správy vlastní, při čemž zároveň se doporučuje rozdělení jednotlivých větších statků v přiměřené díly, poněvadž tyto pak z pravidla jsou lépe zdělávány a mohou odváděti větší pacht než statky velké. Rozumí se však samo sebou, že system pachtu nedá se rozšířiti na všechna panství; neboť lesy, hory atd. budou naopak z ohledů státopolicejních a národo-

hospodářských ve mnohých, ba téměř ve všech státech podřízeny vlastní správě státní. Výnosné a spolu racionelní provozování lesního hospodářství, má-li výnos býti stálý, jest možné jen při rozsáhlejším, souvislém komplexu lesů. Ostatně není ani radno hospodářství lesní ponechati soukromým interesům, poněvadž lesy jeví nejdůležitější vliv na poměry vláhy, tvoření se pramenů, hojnosti vodstva, ponebí a tím i všeobecnou úrodnost půdy, a od soukromníků nelze očekávati, že by své lesní hospodářství prováděli v souhlase se všeobecnými interesy. Naproti tomu stát jako majitel rozsáhlých, zcelených hvozdů těmto požadavkům může zadost učiniti, a proto prý panství lesní mají zůstatí v jeho vlastní správě. I kdyby se připustilo, že tyto důvody jsou správnny, zvláště tedy, že rozumné lesní hospodaření vyžaduje větší a souvislé lány lesa a že na zachování a přiměřeném rozdělení lesů v zemi veřejné blaho podstatný zájem má, přece neplyne z toho naprostá nutnost, aby bylo státu zachováno držení lesních panství. Z toho vyplývá spíše, aby volnost držitelů lesů ohledně lesního hospodaření omezena byla přiměřenými zákony. Od nejstarších dob až ke sklonku 30leté války bylo užívání veškerých domén pod bezprostřední státní správou. Ku hospodářskému organismu správnímému, který se takto vytvořil, připojila se vlastní správa státní pro spravedlnost a policii a to na nižších, leč často i na vyšších stupních vývoje. S přechodem od naturálního hospodářství k hospodářství peněžnímu, s rostoucí podnikavostí a vzmahajícím se blahobytem hledělo se ihned přejíti od samostatné správy k pachtu. Přivrženci pachtovního systému poukazují na to, že pacht poskytuje vyšší čistý výnos, že správě státní uspoří mnoho práce a fisku mnoho kapitálu provozovacího a usnadňuje přehled státního hospodářství. Leč racionelní vlastní správa může zajisté též vykázati výsledky, jichž nelze podceňovati, poskytujeť ona zejména ochrannou záruku před pustošením (devastací).

VI. Správa státní.

Správa lesů a domén, patřících státu a veřejným fondům, přísluší podle vyhlášky min. orby ze dne 3. září 1873 ř. z. (vyjma statky řecko-orient. nábož. fondu v Bukovině)

- a) správcům lesů a panství (hospodářští správcové),
- b) ředitelům lesů a panství a
- c) nejvyšší vedení ministerstvu orby.

Každému správci (lesním, nadlesním) jest přidělen určitě ohraničený okres (okres hospodářský) k bezprostřední správě a hospodaření pod vlastní osobní zodpovědností. Činnost lesního správce vztahuje se zpravidla k veškerému státnímu nebo fondovému nemovitému jmění, ležícímu v jeho obvodu. Zásadně nemá se lesní a správce panství zabývati manipulací peněžní, nýbrž má vésti toliko účty o materialu. Manipulace peněžní a vedení účtů peněžních přísluší zvláště proto ustanoveným orgánům percepčním dle pravidel instrukce pro ně vydané. Pro vedení a dohled k hospodářství v okresích a veškeré činnosti správců lesů a domén byly zřízeny zvláštní střední úřady, podřízené přímo ministerstvu orby s titulem »ředitelství lesů a panství«, v jichž čele stojí vrchní lesmistr, jemuž je k ruce přidělen jeden neb více lesmistrů, potřebný počet lesních inženýrů (mezi těmi i jeden stavitel), dle potřeby i jeden právník (tajemník, koncipista), jakož i ostatní potřebný personál.

Ředitelství lesů a panství zřízena jsou pro Dolní Rakousy, Solní Komoru a ostatní v Horních Rakousích ležící státní a fondové statky,

Solnohrady, Štýrsko a Korutany, Tyroly a Vorarlberg, Krajinu, Přímoří a království Dalmatské; a konečně pro Halič a Vladimírsko. Hlavní úkol ředitelstev lesů a panství záleží v důkladném zkoumání úřední správy jim podřízených orgánů častými revisemi a stálým bděním nad pravidelným chodem hospodářství lesního, náklady i potřebami lesů a panství. Kruh působnosti ředitelstev lesů a panství a jich agenda upravena jest zvláštní instrukcí. Nejužší vedení správy lesů a panství přísluší ministerstvu orby, u kterého jest za tím účelem zřízen zvláštní lesnicko-technický odbor, mající v čele vrchního zemského lesmistra, kterému jsou přidělni: jeden vrchní lesní rada, dva lesní radové a potřebný počet lesnicko-technicky vzdělaných úředníků. Účetní a kontrolní agendu obstarávají zvláštní účetní odbory, zřízené u ředitelstev lesů a panství a pak u ministerstva orby a to dle instrukcí zvláště pro ně vydaných. Ministr orby jmenuje lesní rady, lesmistry, tajemníky a koncipisty lesních ředitelstev, správce lesů a panství, vrchní inženýry, inženýry a assistenty a pak všechny úředníky účetní; jmenování úředníků kancelářských u lesních ředitelství, lesních hlídačů a ostatních sluhů a přijímání lesních elévů a příručích přísluší vrchním lesmistrům.

Papež.

Papež jest duchovní hlava katolické církve (srv. čl. Církev). Papa (z řec. *πάππας* = otec, učitel) byl původně čestný název každého biskupa, stal se však od 5. století zvláštním názvem biskupa římského podobně jako titul »*summus pontifex*« a »*pontifex maximus*«, který býval před tím rovněž přidáván různým biskupům, najmě arcibiskupům.

I. Postavení papeže jako hlavy církve má základ svůj dle učení katolického v tom, že on jako nástupce apoštola Petra na římském stolci biskupském vždy též jest dědicem a nositelem přednosti či primátu vzneseného Kristem na tohoto apoštola (dle Matouše 16, 16 násl., Jana 21, 15 násl. a Lukáše 22, 32), a jemu dle toho přináleží nejvyšší moc učitelská a vladařská nad veškerou církví. Ačkoli papež má totéž svěcení jako každý jiný biskup, může on jediný dávat věroučná rozhodnutí, která jsou pro všechny věřící rozhodná a neopravitelná (*irreformabilis, infallibilis*), může vydávati zákony a soudcovská rozhodnutí činiti, která pro celou církev jsou závaznými a neodvolatelnými. Náhled v první polovici 15. století zvláště na sněmech kostnickém a basilejském silně zastávaný o superioritě (nadřízenosti) všeobecného sboru nad papežem byl již koncilem florentským (1439) opět zavržen a neuznán ani v konkordátech německých na to uzavřených (1447 a 1448).

Ku vedení církve stojí papeži k rukoum »*curia*« t. j. rozsáhlá řada různých úradů, mezi nimiž zvláštní důležitost mají četné »*kongregace*« složené z kardinálů, praelátů a jiných úředníků. Nařízení papežská nazývají se všeobecně »*constitutiones*«, jež dělí se dále na »*decreta*« a »*rescripta*«. »*Decreta*« vydaná jsou »*motu proprio*« (z vlastního popudu) a zavazují všeobecně, »*rescripta*« činí papež o vznesených dotazech nebo žádostech, a proto předkem odnášejí se jen ku stranám. Výslovným prohlášením nebo i recepcí (přijetím) mohou však »*rescripta*« nabýti všeobecně závazné moci, a ve skutečnosti pozůstává valná část sbírky »*Corpus juris canonici*« z takovýchto reskriptů. Dle zevní formy rozeznávají se slavnostnější »*bully*« a jednodušší »*breve*«; *bulle* má název svůj od pečeti olovené na niti visící a jest stejně jako *breve* uzavřena.